

K FILOZOFICKO-IDEOLOGICKÉMU ASPEKTU ŠTRUKTÚRNEJ ANALÝZY

RUDOLF ŠÍMA, Katedra marxistickej filozofie, Filozofická fakulta UK, Bratislava

ŠÍMA, R.: To the Philosophical-Ideological Aspect of Structural Analysis. *Filozofia* 32, 1977, No 1, p. 51—60.

In this paper the author points out the heterogenous and differentiated character of contemporary structuralism. This fact must be respected also by the Marxist-Leninist critical analysis of structuralism and regarded at forming its relation to individual forms of structuralist manifestation, at emphasizing the Marxist traditions in application of structural analysis and systemic approach.

In the further part the author points out the fact that every form of structuralism contains immanently certain theoretical-methodological preconditions and concrete philosophical and ideological dimensions. It depends on what is their character and how they work: whether elementally or under man's control. The Marxist user of structural analysis and systematic approach has to build up the Marxist-Leninist basis in order not to fall victim of the elemental influence of all sorts of agents in this direction.

Ak by bol štrukturalizmus iba módnym svetonázorovým a ideologickým mýtom, ktorý vznikol ako módný produkt „v meste módy“, bez metodologickej a poznávacej hodnoty a funkčnosti vo vedeckovýskumnej práci, nemuseli by sme sa ním hlbšie zaoberať. Stačilo by ho odsúdiť alebo nechať v klude a sám, pretože ako každý výstrelok módy i tento odumrie.

No my sme sa tu zišli na interdisciplinárnej platforme, aby sme sa štrukturalizmom hlbšie zaoberali. Už tento fakt svedčí o tom, že štrukturalizmus nechceme apriori odmietiť, ale ho chceme všestranne kriticky analyzovať a na tomto základe zaujať k nemu adekvátny postoj. Ako vieme, štrukturalizmus ako módna francúzska iniciatíva s jasnou antimarxistickou filozofickou a ideologickou zameranosťou k nám prenikol trochu oneskorene a aj to viac sprostredkovane ako priamo. Stretol sa u nás s tradíciami starého štrukturalizmu a získal teda podobu špecificky uspôsobenej módy, takže sa neraz zdalo, že sa odlišuje od módného francúzskeho štrukturalizmu. Analýza prejavov štrukturalizmu, ako ju prezentoval hlavný referát, koreferáty i príspevky, ukazuje, že štrukturalizmus nemožno zredukovať len na spomínaný módný francúzsky štrukturalizmus, ale že existuje aj v iných formách prejavu, ktoré majú určitého spoločného menovateľa. A práve preto sa treba zaoberať jeho charakterom a podstatou, hoci aj trochu oneskorene. Na tomto seminári ide o to, aby sme objasnili, alebo skromnejšie povedané, aby sme prispeli k objasneniu marxisticko-leninského stanoviska k štrukturalizmu, k objasneniu vzťahu marxizmu a štrukturalizmu a aby sme v tejto súvislosti objasnili teoreticko-metodologické východiská, svetonázorové a ideologické aspekty marxisticko-leninskej

kritickej analýzy štrukturalizmu v rôznych rovinách a vo všetkých oblastiach jeho prejavu. Už z tohto faktu vyplýva, že marxisticko-leninskú kritickú analýzu štrukturalizmu a vzťah marxizmu k nemu nemožno zredukovať na jeho púhe odsúdenie a radikálne odmietnutie. Predchádzajúce vystúpenia a príspevky ma vyprovokovali k tomu, aby som, hoci v improvizovanej forme, vyslovil niekoľko poznámok k filozoficko-ideologickým aspektom používania štruktúrnej analýzy i kategórie štruktúry a systémového prístupu.

Marxisticko-leninský prístup k štrukturalizmu musí rešpektovať diferencovaný a eklektický charakter štrukturalizmu a zohľadniť tento fakt v diferencovanosti jeho kritickej analýzy. Iný je štrukturalizmus v podobe konkrétnej vedeckej metódy v jednotlivých vedných odboroch a špecializáciách, iný v podobe snáh urobiť zo štruktúrnej metódy základnú alebo dokonca jedinú modernú či módnou poznávaciu metódu „epochy“ vedeckotechnickej revolúcie, iný charakter má vo forme beznádejných pokusov urobiť z neho ucelenú svetonázorovú koncepciu a iný v podobe ideologickej antimarxistickej a antisocialistickej doktríny. Od všetkých týchto foriem štrukturalizmu sa odlišuje snaha marxistických bádateľov používať štruktúrnu metódu a systémový prístup na hlbšie poznanie niektorých rovín a oblastí skutočnosti a na tomto základe aj na zefektívnenie a spresnenie niektorých pojmov a kategórií teórie marxizmu-leninizmu, aj keby sa pritom dopustili určitých chýb „štrukturalizmu“.

Marxisticko-leninský diferencovaný prístup k štrukturalizmu sa musí prejavíť tak v oblasti prístupu k jeho teoreticko-metodologickým východiskám, svetonázorovým a ideologickým aspektom, k formám a metódam jeho postupu, ako aj k jeho predstaviteľom. Takýto prístup nám ukáže, kde a pokiaľ treba a možno na základe kritického prehodnotenia spolupracovať a integrovať, kde a odkiaľ principiálne kritizovať a dôsledne odmietat' a kde všestranne aj formou súdružskej kritiky pomáhať.

Pri kritickej analýze štrukturalizmu z pozície marxizmu-leninizmu nejde a nemôže ísť o kritiku alebo dokonca o odmietanie kategórie štruktúry, štruktúrnej analýzy a systémového prístupu k reálnej skutočnosti, ale len o kritiku a odmietanie nemarxistického a protimarxistického a tým i protivedeckého a antihumánneho nánosu, ktorým je štrukturalizmus v takej alebo onakej miere, priamo alebo nepriamo, živelne alebo uvedomele, aktuálne alebo potencionálne, na každej úrovni a v každej oblasti svojho prejavu zafažený.

V cieľavedomom používaní kategórie štruktúry, štruktúrnej analýzy a systémového prístupu k reálnej materiálnej skutočnosti a najmä k javom a procesom spoločenskej skutočnosti má marxizmus bohaté tradície a dokonca historickú prioritu, a to aj pokiaľ ide o ich verbálnu podobu. V tomto smere je marxizmus dialektickým pokračovaním viac alebo menej uvedomelých snáh ľudstva a filozofie poznať členitosť

a štruktúrovanosť skutočnosti a štruktúry, ktoré priamo bijú do očí. Veď štruktúrovanosť je existenčnou formou, atributívnym znakom či spôsobom bytia všetkých javov a procesov reálnej skutočnosti. Každý objektívne existujúci jav a proces i skutočnosť ako celok existuje v nespočetnom množstve konkrétnych foriem štruktúrnej organizácie, vyznačuje sa zložitou protirečivosťou a nevyčerpatelnosťou vnútorných a vonkajších štruktúrnych väzieb a systémovou sprostredkovanosťou materiálnych prvkov, podsystémov a štruktúr. Vedecké snahy človeka preniknúť od popisu skutočnosti k jej vysvetleniu, od javu k podstate skutočnosti a od podstaty nižšieho rádu k podstate vyššieho rádu — ako hovoril Lenin — sa spájali s diferencovaným a štruktúrnym prístupom ku skutočnosti, s úsilím zmocniť sa jej v jej diferencovanosti, dialekticko-štruktúrnej členitosti a systémovej materiálnej jednote.

Tieto snahy sú také staré ako história vedecky mysliaceho človeka. Starogrécky materializmus atomistov, stredoveká alchymia, ale najmä novodobá chémia, fyzika, geológia atď. a predovšetkým viaceré spoločenské vedy túto snahu presvedčivo dokumentujú. Tieto úsilia zároveň podnecujú zblížovanie a aj dialektické prelínanie prírodných a spoločenských vied a potvrdzujú túto známu Marxovu myšlienku: „Veda o človeku bude raz práve tak súčasťou prírodovedy, ako aj prírodoveda bude súčasťou vedy o človeku: Bude len jedna veda.“ [5, s. 100] Ide o vedu, v ktorej nezmizne členenie na prírodné a spoločenské vedy, ale ktorou pochopíme tak „ľudskú podstatu prírody“, ako aj „prírodnú podstatu človeka“. Systémový prístup a štruktúrna analýza umožňujú nájsť oblasť a rovinu práve pre dialektickú integráciu metodologických východísk a postupov i spoločných teoretických záverov. Možno povedať, že hlbší prienik do podstaty skutočnosti robil človek najmä objavmi v rovine hlbinných štruktúrnych väzieb medzi javmi a procesmi materiálneho sveta a foriem ich vzájomného pôsobenia. Jeho snahy v tomto smere i konkrétne výsledky boli vždy dobovo poznačené.

Na historické úsilia ľudstva, vedy a filozofie preniknúť cez pochopenie štruktúrovanosti a štruktúr hlbšie do tajomstva skutočnosti, najmä spoločenskej skutočnosti, pozitívne nadviazal Marx a v tejto línii pokračujú marxisticko-leninsky orientovaní bádatelia. Ako je známe, už Marx chápal a veľmi precízne charakterizoval spoločnosť ako celistvú, ale pritom v horizontálnej i vertikálnej rovine štruktúrovanú, dialekticky protirečivú a vnútorne sprostredkovanú samohybný systém spoločensko-ekonomickej formácie, ktorý má charakter prírodno-historického procesu a zákonite sa po vzostupnej línii vyvíja. Keď Marx sumarizoval svoje výsledky skúmania buržoáznej spoločnosti, doslova napísal: „Všeobecný výsledok, ku ktorému som dospel a ktorý sa potom stal v mojich štúdiách smernicou, možno stručne formulovať takto. V spoločenskej produkcii svojho života vstupujú ľudia do určitých nevyhnutných, od ich vôle nezávislých vzťahov, ktoré zodpovedajú určitému stupňu vývoja ich materiálnych výrobných síl. Súhrn týchto

výrobných vzťahov tvorí *hospodársku štruktúru spoločnosti* [podč. R. Š.], reálnu základňu, nad ktorou sa dvíha právna a politická nadstavba a ktorej zodpovedajú určité formy spoločenského vedomia. Spôsob výroby materiálneho života podmieňuje sociálny, politický a duchovný životný proces vôbec. Nie vedomie ľudí určuje ich bytie, ale naopak, ich spoločenské bytie určuje ich vedomie.“ (1) Základný a systém spoločensko-ekonomickej formácie integrujúci činiteľ je materiálna výroba a materiálnym obsahom hospodárskej štruktúry spoločnosti je určitý stupeň materiálnych výrobných síl. Z toho jasne vyplýva, že hospodárska štruktúra v Marxovom poňatí nie je niečo primárne a konštantné, ale je konkrétne-historickým fenoménom, ktorý sa mení a získava špecifický charakter v závislosti od konkrétne-historického stupňa rozvoja materiálnych výrobných síl v sprostredkovanosti celým systémom spoločensko-ekonomickej formácie. Určitému materiálnemu dynamickému obsahu nemožno priradiť konštantnú štruktúru, ale len adekvátnu štruktúru. Vzťah materiálneho obsahu a štruktúrnej formy má charakter dialektickej podmienenosti a sprostredkovanosti. Keď marxista vychádza zo štruktúry, vždy ide o štruktúru systému a podsystemu s konkrétnym materiálnym obsahom. Neexistuje štruktúra ako taká, ale len štruktúra systému. Podobne neexistuje ani systém ako taký, ale len vo forme štruktúry, ako štruktúrovaný systém. Teda systém je vždy štruktúrovaný a štruktúra je štruktúrou systému. Štruktúra je formou organizácie a poriadku systému, relatívne stálou väzbou medzi prvkami a podsystemami systému. Má vždy konkrétny materiálny obsah. Marxova kategória ekonomickej štruktúry je svojím materiálnym obsahom determinovaná výrobnými silami a zároveň ako systémová kategória je sprostredkovaná celým systémom spoločensko-ekonomickej formácie. Nie je a nemôže byť kľúčovou a systémovotvornou kategóriou. Nemožno od nej odvodzovať charakter systému, ale ju treba odvodzovať od systému. Kľúčovou systémovotvornou kategóriou v systéme spoločensko-ekonomickej formácie je kategória dialektického protirečenia, konkrétne situovaná najmä do formy protirečenia medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi a prejavujúca sa v triednom boji ako hlavnej hybnej sily vývoja triedne polarizovanej spoločnosti. Teoreticko-metodologický význam kategórie a systému spoločensko-ekonomickej formácie je v tom, že tvorí určujúci referenčný systém pri skúmaní ktoréhokoľvek spoločenského javu a procesu, včítane fenoménu štruktúry. Akcentovaním systému spoločensko-ekonomickej formácie sa marxisticko-leninský systémový prístup a štruktúrna analýza zásadne odlišujú od systémového prístupu rôznych buržoázných a revizionistických bádateľov a ideológov, ktorí operujú pri skúmaní spoločenských javov mnohými systémami, len nie systémom spoločensko-ekonomickej formácie. Tým sa ale ich systémový prístup spochybňuje, fragmentarizuje alebo zbezobsažuje a odľudštuje.

Dnes stojíme pred úlohou, aby sme si spomínané ideové dedičstvo

klasikov marxizmu hlboko osvojili a tvorivo ho rozvíjali pri zohľadňovaní a používaní kategórie štruktúry a štruktúrnej analýzy. Marxistickí bádatelia sa podľa vzoru Marxa presvedčili a aj výsledkami svojich kokrétnych výskumov a prác dokázali, že štruktúrna analýza je plne prospešná a gnozeologicky funkčná len v organickom spojení s materialistickou dialektikou, len ak sa používa ako čiastková metóda univerzálnej dialektickej metódy a v jednote s jej pojmami a kategóriami. Dialektická metóda predpokladá interakciu štruktúrnej a genetickej metódy, synchronného a diachrónneho prístupu, zohľadnenie subjektívnej tvorivej aktivity a objektívnej determinovanosti, vedeckej objektivity a pasivity atď. Len materialistická dialektika a z nej odvodená dialektická logika rozvíjajú také chápanie zákonitého charakteru spoločenského vývoja, v ktorom sa spájajú zákony vývoja minulého prostredníctvom zákonov prítomnosti so zákonmi tvorby budúcnosti. Len na tomto základe sa môže za jednotou empirickej rozmanitosti spoločenskej skutočnosti nájsť a objasniť reálna štruktúra spoločnosti meniac sa v revolučnej praxi i jej hlavný článok, uchopením ktorého môže historická činnosť človeka hýbať celou refazou spoločenskej štruktúry a revolucionizovať ju. Tento fakt celkom správne zdôrazňoval vo svojom referáte aj akademik Sirácky, keď hodnotu a prínos štruktúrnej metódy podmieňoval jej organickou väzbou na materialistickú dialektiku. Len na základe materialistickej dialektiky a z jej pozície uskutočňovanej štruktúrnej analýzy možno zvyšovať kultúru a revolučnosť marxistického myslenia. Úsilie marxistických bádateľov a filozofov, ktorí vychádzajú z materialistického základu a pracujú materialistickou dialektikou pri používaní kategórie štruktúry, štruktúrnej metódy a systémového prístupu v záujme hlbšieho prieskumu určitých rovín a stránok materiálnej skutočnosti, treba len privítať a podporovať. V tejto súvislosti je pozoruhodná a záslužná dlhoročná aktivita aj tých našich bádateľov, ktorí sa u nás pokúšajú pomocou kategórie štruktúry a štruktúrnej analýzy v oblasti filozofie prehĺbiť a rozvinúť ideové dedičstvo klasikov marxizmu-leninizmu a hlbšie objasniť mnohé ontologické, gnozeologické i metodologické problémy, precizovať viaceré základné pojmy a vzťahy kategoriálneho systému marxizmu-leninizmu a zvýšiť kultúru marxisticko-leninského myslenia. Dosiahnuté pozitívne výsledky v tomto smere sa iste stanú integrálnou zložkou slovenskej marxisticko-leninskej filozofie a kultúry.

Marxisticko-leninské tvorivé osvojenie, efektívne používanie a revolučné rozvíjanie kategórie štruktúry a štruktúrnej analýzy však nemôže znamenať nejakú štrukturalizáciu marxizmu, ba neznamená ani štrukturalistické zachraňovanie a prehodnocovanie teórie a metodológie marxizmu-leninizmu v podobe vytvárania štruktúrnej ontológie namiesto dialektickomaterialistickej ontológie a štruktúrnej dialektiky namiesto materialistickej dialektiky. Kategóriu štruktúry a štruktúrnej analýzy nemožno stavať do centra dialektickomaterialistického systému

namiesto kategórie dialektického protirečenia a dialektickej metódy. Snažiť sa pri takýchto postupoch odvolávať sa na klasikov marxizmu-leninizmu a súčasných sovietskych filozofov znamená ísť viac po línii verbalizmu ako po línii „ducha“. Treba v tejto súvislosti pripomenúť, že existujú nielen marxisticko-leninské tradície používania kategórie štruktúry, štruktúrnej analýzy a systémového prístupu, ale aj tradície marxisticko-leninskej kritiky rôznych štrukturalistických úchyliet v tomto smere. A aj o tieto tradície vo vzťahu k štrukturalizmu by sme sa mali viac opierať, pričom treba vhodne využiť aj kritiku štrukturalizmu z iných pozícií, ako sú marxistické. Správne na tento fakt poukázal s. Krupa. Veľmi významnú a stále inštruktívnu tradíciu v tomto smere predstavuje napr. známa filozoficko-gnozeologická analýza a kritika štrukturalizmu zo strany Kurta Konráda v Československu ešte z tridsiatych rokov. (2) Myšlienky s. Šmatláka vyslovené v tejto súvislosti by mali prekročiť hranice tohto seminára.

Bez cieľavedomého spájania štruktúrnej analýzy s materialistickou dialektikou a s dôsledným materialistickým východiskom sa používateľ tejto metódy neubrání rozličným nástrahám metafyzickej jednostranosti a strnutosti, ani tlaku rôznych idealistických svetonázorových a reakčných ideologických útokov, najmä ak sú vedené cieľavedome a organizovane.

Pri operovaní kategóriou štruktúry a pri používaní štruktúrnej analýzy si musíme uvedomiť, že ide o veľmi významnú metódu, ktorá neexistuje v nejakej „čistej“ podobe, ale vždy v jednote s určitými teoreticko-metodologickými predpokladmi a filozofickými i ideologickými rozmermi, ktoré sú štruktúrnej metóde imanentné. Sú jej atributívnou charakteristikou. Sú v nej obsiahnuté, či si to želáme alebo nie, či si to uvedomuje alebo nie. Ide len o to, aký majú charakter, ako vstupujú do štruktúrnej analýzy a ako ju ovplyvňujú, či sa to všetko deje živelne alebo pod našou kontrolou. V prípade živelnosti nám do štruktúrnej analýzy vstupuje všeličo a rôznym spôsobom ju ovplyvňuje. Môžu tam náhodne vstúpiť aj prvky materializmu a dialektiky. Nemôžu však byť cieľavedome využité a rozvíjané, ale pôsobia živelne a nedôsledne. Pri živelnej situácii však vstupujú do štruktúrnej analýzy aj tie najpochybnejšie teoreticko-metodologické východiská a najreakčnejšie svetonázorové a ideologické aspekty. Ony potom vtlačajú štruktúrnej analýze svoj charakter a používateľa štruktúrnej analýzy tlačia v smere im zodpovedajúcich teoreticko-metodologických východísk a svetonázorových i ideologických koncepcií. V tejto skutočnosti existujú vnútorné, objektívne predpoklady pre možnosť rozličného svetonázorového, filozofického a ideologického zneužitia kategórie štruktúry, štruktúrnej analýzy a systémového prístupu.

Buržoázni ideológovia, ktorým pri manipulácii s kategóriou štruktúry, štruktúrnej analýzy a systémového prístupu nejde o ich poznávaciu hodnotu a funkciu, ale o ich svetonázorové a ideologické zne-

užitie v smere buržoázných záujmov a cieľov, veľmi dobre postrehli, že štrukturalizmus už na úrovni štruktúrnej analýzy v ktorejkoľvek oblasti vedeckého poznávania obsahuje imanentné možnosti a tendencie, ktorých filozoficko-ideologické zneužitie a neraz len vhodné použitie dovoľuje urobiť zo štrukturalizmu filozofickú koncepciu a potom ideologickú doktrínu; z týchto pozícií možno útočiť na teóriu marxizmu-leninizmu a prax reálneho socializmu z tej strany, z ktorej nebol dostatočne kritizovaný. Tieto sociálne a ideologické korene filozofického a ideologického zneužívania štrukturalizmu v smere antikomunistickej ideologickej diverzie nesmieme podceňovať, lebo len na ich základe a v jednote s nimi možno pochopiť aj gnozeologické korene tohto procesu.

Ak sa napríklad z existencialisticko-antropologických pozícií útočilo na teóriu marxizmu-leninizmu a prax socializmu preto, že sa vraj zabudlo na človeka a nerešpektuje sa ľudská slobodná tvorivosť atď., tak z pozície štrukturalizmu sa marxizmus a socializmus kritizujú preto, lebo vraj nie sú dostatočne vedecké, exaktné a objektívne.

V týchto buržoázných sociálno-ideologických koreňoch sú hlavné príčiny využívania a zneužívania štrukturalizmu v smere ideologickej antimarxistickej a antisocialistickej doktríny. Tieto sociálno-ideologické korene a ciele postihli mnohí kritici štrukturalizmu z iných ako marxistických pozícií. Ich kritika je v mnohých smeroch podnetná a inštruktívna aj pre marxistickú analýzu štrukturalizmu.

Tak napr. Sartre v odpovedi na interview M. Foucalta, v ktorom sa tento bývalý žiak a obdivovateľ Sartra zrieka svojho učiteľa a propaguje antimarxistické zameranie štrukturalizmu, napísal, že v štrukturalizme „ide o to, vybudovať novú ideológiu, poslednú bariéru, ktorú ešte môže buržoázia zamerať voči Marxovi.“ [3, s. 129] Ešte výraznejšie poukazuje na buržoázno-apologetický charakter a funkciu štrukturalizmu H. Lefebvre: „Štrukturalizmus je ideológia rovnováhy medzi bojujúcimi silami v modernom svete: medzi ekonomickými a politickými systémami, triedami, priemyselnými a zaostalými krajinami. Je to ideológia, status quo... Zaoberajte sa štrukturalizáciou spoločností, aby ste ju mohli ospravedlniť a zachovať.“ [4, s. 81] V podobných citátoch by sme mohli pokračovať. Nie je to však potrebné. Chceli sme aj nimi zdôrazniť potrebu uvedomenia si sociálno-ideologických aspektov štrukturalizmu v každej rovine jeho prejavu. Je to potrebné o to viac, že tieto aspekty sú obyčajne veľmi rafinovane maskované zdanlivo vysoko vedeckou a exaktnou terminológiou umocnenou spojením s pozornosťou metodologickým problémom výstavbe vedy a logickému aspektu vedeckých teórií, ktorá je vyjadrovaná formou logických konštrukcií, matematizácie, semiotickej symboliky atď. V tejto formálnej stránke sa neraz stráca materiálny obsah, čo vedie k nástrahám pozitivizmu a odtiaľ na pozície svetonázorového idealizmu a ideologickej antimarxistickej doktríny.

Ak sa používateľ štruktúrnej analýzy nechce stať obeťou živelného vplyvu hocijakých teoreticko-metodologických, svetonázorových, filozofických a ideologických činiteľov, musí prekročiť prah čirej empirie pozitivistického deskriptivizmu, vzdať sa ľahostajnosti či ignorovania spomínaných činiteľov, oslobodiť sa od liberálneho objektivismu, svetonázorovej ľahostajnosti a ideologického neutralizmu, prekročiť rámec skúseností a experimentov a musí si cieľavedome sformovať marxisticko-leninské, vedecko-humánne stanovisko. Bez tohto stanoviska je proti spomínanému vplyvu bezmocný. Jeho obrana je živelná, alebo má donkichotský charakter. Tu je hlavná príčina toho, že viacerí bádatelia operujúci kategóriou štruktúry a používajúci štruktúrnu analýzu, hoci nechceli mať nič do činenia s filozofickou teoreticko-metodologickou a svetonázorovou problematikou, ani s ideológiou, predsa sa nevyhli ich vplyvu na nich a hoci odsudzovali idealistický svetonázor, reakčnú ideológiu, metafyziku, antihistorizmus, antisubjektivismus atď., predsa sa ich vplyvu nevyhli a v rôznej miere ich nástrahám podľahli, a to vo väčšej miere, ako si uvedomujú a sú ochotní pripustiť. Z tých istých príčin sa viacerí z nich nestali materialistami, dialektikmi a marxistami, hoci subjektívne nimi chceli byť.

Aj keď sa moderný, najmä francúzsky štrukturalizmus formoval a rozvíjal v boji proti deskriptívnemu pozitivismu i proti špekulatívnemu, najmä existencialistickému antropologizmu, neprekonali ani jeden ani druhý z týchto módných filozoficko-ideových iniciatív, ale v boji s nimi podľahol. Možno ich prekonať len z pozície dialektického materializmu. A keďže si tieto pozície štrukturalizmus neosvojil, ale sa postavil proti nim a nad ne, alebo v najlepšom prípade si ich osvojil len živelne, nezbavil sa prejavov idealizmu, filozofického eklekticismu, metafyziky, antihistorizmu, antisubjektivismu a absencie koncepcnosti. Tieto prejavy sú v takej alebo onakej miere, takým alebo onakým spôsobom zastúpené v každej forme prejavu štrukturalizmu. Preto jeho boj proti deskriptívnemu pozitivismu sa vedie z pozícií neprekonaného špekulatívneho antropologizmu (z pozícií hlbinných nevedomých iracionálnych štruktúr) a boj proti špekulatívnemu antropologizmu je vedený z pozícií neprekonaného pozitivismu (pozícia statického empirického pluralizmu štruktúr s hypertrofiou formalizácie a matematizácie ako základného kritéria vedeckosti). Preto štrukturalizmus z filozofického aspektu nie je novou koncepcno-systémovou filozofickou iniciatívou, ale eklektickou zmesou a módnou formou starých filozofických iniciatív, ktorá má v novom slovnom rúchu plniť ich starú ideologickú funkciu.

Je pravdou, že za spomínané teoreticko-metodologické, svetonázorové a ideologické zneužitie štrukturalizmu nemôže kategória štruktúry, metóda štruktúrnej analýzy, ani systémový prístup. Nie je však už plnou pravdou, že za to nemôžu ani používatelia štruktúrnej analýzy, kategórie štruktúry a systémového prístupu. Neobstojí tvrdenie, že za všetko „zlo“ v tomto smere sú zodpovední filozofi a ideológovia alebo filozo-

fujúci a ideologizujúci štrukturalisti. Celkom naivná je predstava v podobe návodu „daj pri používaní kategórie štruktúry a štruktúrnej analýzy pokoj filozofom a ideológom, najmä filozofovaniu a ideologizovaniu a budeš mať pokoj od nich, oslobod' sa od nich a budeš oslobodený od ich vplyvu.“ Tak ako je táto predstava obsahovo naivná, tak je ideologicky nebezpečná. Vede totiž k objektivistickej ideovej bezzásadovosti a tolerancii, k svetonázorovej ľahostajnosti a ideologickému neutralizmu. Nakoniec vyúsťuje v politickom indiferentizme. Je to veľmi nebezpečná pozícia preto, lebo nie je formou oslobodenia od teoreticko-metodologických, svetonázorových, filozofických a ideologických činiteľov, ale vedie k ich živelnému začleneniu do štruktúrnej analýzy a k ich živelnému vplyvu pri jej používaní, čo sa potom prejaví nielen na znížení vedeckej hodnoty a funkcie kategórie štruktúry, štruktúrnej analýzy a systémového prístupu, ale aj v teoreticko-metodologickej a svetonázorovej dezorientácii, filozofickom eklekticisme a ideologickom chaosu ich používateľov. Cesta z tejto dezorientácie a chaosu a zároveň záruka obrany pred nimi je len dôsledné osvojenie a tvorivé rozvíjanie materialistickej dialektiky pri používaní štruktúrnej analýzy. Na tejto platforme možno teoreticko-metodologické, filozofické a ideologické činitele v štruktúrnej analýze nielen cieľavedome využívať, ale aj rozvíjať. Tým sa vytvorí platforma, ktorá zaručuje, že sa pri používaní štruktúrnej analýzy zvýši a zefektívni jej funkčnosť pri vedeckom poznávaní skutočnosti bez nebezpečenstva idealistického, metafyzického a reakčného ideologického ohrozenia, ale aj bez zjednodušenia, vulgarizovania a bez akejkoľvek formy dogmatického sektárstva ku kategórii štruktúry, štruktúrnej analýzy a k systémovému prístupu.

Rozumný človek si pri používaní štruktúrnej analýzy cieľavedome vytvára rozumný vzťah k rozumným filozofickým a ideologickým činiteľom, aby sa nestal obeťou živelného a nerozumného vplyvu najrozličnejších nerozumných filozofických a ideologických činiteľov. Poučenie z analýzy štrukturalistickej aktivity v ktorejkoľvek oblasti jej prejavu je také, že tam, kde sa cieľavedome nevytvárajú a nerozvíjajú marxisticko-leninské teoreticko-metodologické, svetonázorové a ideologické činitele, alebo sa hľadajú nejaké „štrukturalistické“ ontologické a gnozeologické východiská a svetonázorové a ideologické rozmery, tam celkom zákonite prenikajú a pôsobia nemarxistické činitele.

LITERATÚRA

1. MARX, K. — ENGELS, F.: Spisy 1. Bratislava 1963.
2. Pozri KONRÁD, K.: Ztvárněte skutečnost. Praha 1963.
3. SARTRE, J. P.: Antwortet. In: „Alternativé“ 54.
4. LEFEBVRE, H.: In L'homme et la société. №2, 1966.
5. MARX, K. — ENGELS, F.: Malé ekonomické spisy. Bratislava 1964.

Рудольф Шима

В настоящей статье автор указывает на гетерогенность и дифференцированность современного структурализма. Этот факт должен учитывать также марксистско-ленинский критический анализ структурализма и принимать его во внимание при формировании своего отношения к отдельным формам проявления структурализма, при подчеркивании марксистских традиций при использовании структурного анализа и системного подхода.

В следующей части статьи автор отмечает тот факт, что каждая форма структурализма имманентно содержит в себе определенные теоретико-методологические предпосылки и конкретные философские и идеологические измерения. Речь идет лишь о том, каков их характер и как они действуют: стихийно или под контролем человека. Тот, кто марксистски использует структурный анализ и системный подход, должен целеустремленно создавать марксистско-ленинский исходный пункт, чтобы не стать жертвой стихийного влияния каких угодно факторов в этом направлении.

ZUM PHILOSOPHISCH-IDEOLOGISCHEN ASPEKT DER STRUKTURANALYSE

Rudolf Šima

In der vorliegenden Betrachtung weist der Verfasser auf das Heterogene und Differenzierte des gegenwärtigen Strukturalismus hin. Diese Tatsache muss auch eine marxistisch-leninistische kritische Analyse des Strukturalismus in Betracht ziehen und sie bei der Bildung ihres Verhältnisses zu den einzelnen Erscheinungsformen des Strukturalismus respektieren, wobei marxistische Traditionen bei der Anwendung einer Strukturanalyse und eines Systemstandpunktes betont werden müssen.

Im weiteren Teil seiner Betrachtung weist der Verfasser auch auf jene Tatsache hin, dass jede Form des Strukturalismus bestimmte theoretisch-ideologische Voraussetzungen und konkrete philosophische wie auch ideologische Dimensionen immanent beinhaltet. Es geht nur darum, welchen Charakter sie besitzen und wie sie wirken: ob elementar oder unter Kontrolle des Menschen. Wer die Strukturanalyse und den Systemstandpunkt marxistisch anwenden will, muss sich zielbewusst einen marxistischen Ausgangspunkt aufbauen, damit er nicht ein Opfer von elementaren Einflüssen irgendwelcher, in dieser Richtung wirkender Faktoren wird.